

GEÇ DÖNEM ÇAĞATAY TÜRKÇESİ İLE ANONİM BİR FÂTİHA TEFSİRİ

Aslı ZENGİN*

ÖZ

Kur'an-ı Kerim'in tamamıyla veya sûreler hâlinde tercüme ve tefsirinin yapılması Türk dili tarihi açısından son derece önemlidir. Günümüze ulaşmış sûre tefsirlerinin sayısı oldukça fazladır. Bu sûreler genellikle Yasin, Fâtiha, ve İhlas sûreleridir. Kur'an'ın Doğu Türkçesi ile yazılmış sekiz tercüme ve tefsirli tercümesinin olduğu bilinmektedir. Kur'an'ın Anadolu Türkçesine çevirileri ise Selçuklulardan sonra kurulan Beylikler Devrinde başlamıştır. Bu sahada yapılan ilk çeviriler satır arası çeviriden ziyade tefsirli çeviriler olup genellikle kısa sûre tefsirleridir. İncelemeye konu olan metin geç dönem Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir Fâtiha tefsiridir. Tahkiyeli bir anlatıma sahip olan metin son derece canlı bir üslupla okuyucuyu etkileme gayesiyle kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fâtiha Tefsiri, Geç Dönem Çağatay Türkçesi, Kur'an-ı Kerim, Türk Dili, Doğu Türkçesi

AN ANONYMUS FÂTİHA EXEGESIS IN LATE TERM CHAGATAY TURKIC

ABSTRACT

The translation and exegesis (tafsir) of the Qur'an, either as a whole or as surahs, are very important in terms of Turkish language history. A great number of surahs have been translated; these surahs are commonly of Yasin, Fâtiha and İhlâs. It is known that there are eight translations and exegeses of the Qur'an written in Eastern Turkish. The translations of the Qur'an into the Anatolian Turkish started in the principal period established after the Seljuks. The first translations made in this field were largely interpretive translations as opposed to interlinear translations and are usually translated from short surahs. The subject of this examination is a Fâtiha exegesis text written in Chagatay Turkish. With its well-structured narrative, the text has been written in an extremely lively manner with the intention of influencing the reader.

Keywords: Fâtiha Exegesis, Late Term Chagatay Turkic, Qur'an, Turkish Language, Eastern Turkish

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesinin ilk olarak ne zaman, kim ya da kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Kur'an-ı Kerim Samanoğullarından Emir Mansur b. Nuh (H. 350-365 / M. 961-976) zamanında Maverâünnehirli âlimlerden kurulan bir heyet tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. Bu, Kur'an'ın Arapçadan başka bir dile yapılan ilk tercümesidir. Bu tercüme, Muhammed b. Cerîr-i Tâberî'nin Arapça olarak yazdığı kırk ciltlik Kur'an tefsirine dayanmaktadır. Tercüme edilirken bu tefsir kısaltılmış ve Kur'an metni esas alınarak satır arasında

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, asluygun@istanbul.edu.tr

Farsça tercümesi yapılmıştır. Z. Velidi Togan, Kur'an'ın Türkçeye tercümesinin Farsçaya tercümesiyle aynı zamanda olduğu, hatta bu heyette bulunan biri İspicaplı, diğeri Argu iki Türk âlimi tarafından yapıldığı görüşündedir.¹ Abdülkadir İnan ise Kur'an'ın Türkçeye tercümesinin, Farsçaya tercümesinden yaklaşık bir asır sonra yani XI. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olduğunu savunur.²

Kur'an'ın Doğu Türkçesi ile yazılmış sekiz tane tercümesi bilinmektedir. Bunlardan dördü satır arası kelime kelime yapılan tercümelere, diğerleri ise tefsire benzer hikâye ve kıssalarla genişletilmiş tercümelere aittir. Bu tercümelere şunlardır:

1. Türk İslâm Eserleri Müzesi Nüshası: Mevcut Doğu Türkçesinde yazılmış satır arası Kur'an tercümeleleri arasında muhtemelen en eskisi Türk ve İslâm Eserleri Müzesi (TİEM) 73'te kayıtlıdır. Yazma dokuz yüz iki sayfadır ve her sayfada dokuz satır vardır. Bu yazma Şirazlı Muhammed b. Hacı Devletşah tarafından H. 734 / M. 1333-1334'te istinsah edilmiştir. Bu yazmayı ilk olarak Abdülkadir Erdoğan tanıtmıştır.³ Bu yazmanın ilk otuz bir sayfasının tıpkıbasımı Abdülkadir İnan tarafından yayımlanmıştır.⁴ Eser üzerinde Abdullah Kök ve Suat Ünlü, doktora çalışması yapmışlardır.⁵

2. İngiltere Nüshası: Manchester'daki Rylands Kitaplığında Arapça yazmalar bölümünde muhafaza edilen tercüme de Doğu Türkçesi ile yazılmış bir nüshadır. Satır arası kelime kelime Kur'an tercümesi olan bu yazma Türkçe yanında Farsça tercüme de içermektedir. Arapça metin iri sülüs, Farsça ve Türkçe tercüme ise çok daha ince ve küçük nesih ile yazılmıştır. Eserin tamamı 30 cilttir. Rylands Kütüphanesi'ndeki nüsha 1145 varak tutan 14 cilt hâlinindedir.⁶ Bu tercümenin dili arkaik olup Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki yazmanın diline çok benzemektedir. Rylands tercümesini ilim âlemine ilk tanıtan A. Mingana olmuştur. Mingana'ya göre eser XV. yüzyıla aittir.⁷ J. Eckmann eserin XII. ve XIII. yüzyıl başları Karahanlı edebî dilinin hususiyetlerini gösterdiğini belirtir.⁸ Zeki Velidi Togan, Kur'an'ın Türkçeye ilk tercümesinin (Argu nüshasının) J. Rylands Kütüphanesi'nde bulunduğunu bildirmiştir.⁹ Şinasi Tekin "Eski Türk Yazı Dillerinin Özellikleri Üzerine Düşünceler" adlı makalesinde Kur'an'ı Farsçaya tercüme eden

¹ Zeki Velidi Togan, *Kur'an ve Türkler*, Kayı Yayınları: 3, İstanbul, 1971, s. 19.

² Abdülkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1961, s. 8.

³ Abdülkadir Erdoğan, "Kur'an Tercümelelerinin Dil Bakımından Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, c. I, 1938, s. 47-41.

⁴ Abdülkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1961, s. 8.

⁵ Abdullah Kök, *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi Giriş-Metin-İnceleme-Dizin*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, 757 s.; Suat Ünlü, *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi, Giriş-Metin-İnceleme-Dizin*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, 811 s.

⁶ Aysu Ata, *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. XIII.

⁷ Janos Eckmann, "Kur'an'ın Doğu Türkçesine Tercümeleleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXI, İstanbul, 1974, s. 20

⁸ Eckmann, a. y.

⁹ Zeki Velidi Togan, *Kur'an ve Türkler*, Kayı Yayınları: 3, İstanbul, 1971, s. 19.

Maveraünnehirli âlimler arasında İspicablı iki Türk âliminin bulunduğu ve Karahanlı Türkçesiyle yapılmış tercümenin ayrıca Farsça tercümeyle de ihtiva ettiği için Farsça tercüme ile aynı zamanda yapıldığını bunun da Rylands Kitaplığında mahfuz olduğunu belirtir.¹⁰

3. Özbekistan Nüshası: Özbekistan İlimler Akademisi Kitaplığı no 2008’de kayıtlı olan tercümedir. 270 varaktan müteşekkil olan bu nüsha eksiktir. Nüshada Arapça metnin altında Farsça ve Türkçe tercüme yapılmıştır. Yazmayı ilk olarak Semenov tanıtmıştır. Prof. Dr. Gülden Sağol bu tercümenin dilinin Karahanlı Türkçesi olduğunu belirtir.¹¹ Ayrıca Doç. Dr. Emek Üşenmez’in bu nüsha üzerinde “Eski Kur’an Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini)” başlıklı bir doktora çalışması bulunmaktadır.¹²

4. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi no. 2’de kayıtlı olan tercümedir. Nüshada satır arasında kelime kelime tercümeden başka birkaç önemsiz istisna dışında ilâve veya tefsir yoktur. Eserin her sayfasında 9 satır Arapça, 9 satır Türkçe çeviri olmak üzere toplam 18 satır mevcuttur. Metin tam olup 583 varaktan oluşmaktadır. Müstensih adı ve istinsah yerinin belirtilmediği bu tercüme, 764 yılı Rebiülahir ayının ortalarında (Ocak - Şubat 1363) Harezmi Türkçesiyle istinsah edilmiş bir tercümedir. Bu tercüme üzerinde Prof. Dr. Gülden Sağol çalışmıştır.¹³

5. Orta Asya Tefsiri: “Anonim tefsir” veya “Orta Asya Tefsiri” adıyla bilinen ve 1914 yılında Zeki Velidi Togan tarafından Türkistan’da bulunan tercüme, tefsirli bir tercümedir. Yazma şimdi Leningrad’daki Asya Halkları Enstitüsü Kitaplığı 2475 numarada bulunmaktadır. Eserin müstensih ve istinsah yeri bilinmemektedir. A. İnan’a göre hikâye ve kıssalardaki dil, *Nehcü’l-Ferâdis*’in dilinden farksızdır ve Harezmi’de yazılmıştır. Kelime kelime tercümenin dili Karahanlı Türkçesidir; tefsirler ve hikâyeler, içinde Kıpçak, Oğuz ve Çağatay unsurları bulunan Harezmi Türkçesi ile yazılmıştır.¹⁴

6. Topkapı Sarayı III. Ahmet Nüshası: Bir diğer tefsirli tercüme muhtemelen Şeybanîler devrinde XVI. asrın ilk yarısında meydana gelmiş hacimli bir tefsirdir. Dili Çağataycadır, ancak Doğu Türkçesiyle yapılan daha önceki Kur’an tercümelerinin tesirini göstermektedir. Öte yandan tefsir ve masallarda Türkçenin sentaksına daha çok dikkat edilmiştir. Eserin iki nüshası mevcuttur. Biri İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Bölümü no. 16’da kayıtlıdır. İki cilttir. Kur’an’ın Doğu Türkçesine tercümelerinin yanında Türkiye Türkçesine de

¹⁰ Şinasi Tekin, “Eski Türk Yazı Dillerinin Özellikleri Üzerine Düşünceler ve Bunların Teşekkülü ile Türk Siyasî Birlikleri Arasındaki İlişkiler”, *Tarih ve Toplum*, 101, 1992, s. 13.

¹¹ Gülden Sağol, *Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi*, Harvard Üniversitesi, Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1993, s. XXV.

¹² Emek Üşenmez, *Eski Kur’an Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

¹³ Gülden Sağol, *An Inter-Linear Translation of Qur’an Into Khwarazm Turkish*, Harvard University, 1995, s. XXV.

¹⁴ Abdülkadir İnan, “Eski Türkçe Üç Kur’an Tercümesi”, *Türk Dili I/7*, Nisan 1952.

tercüme ve tefsirleri yapılmıştır. Abdülkadir İnan, Türkiye kitaplıklarında yüzlerce nüshanın bulunduğunu belirtmiştir.¹⁵ Bu tercümenin bir nüshası da Konya Mevlana Müzesi Kitaplığı'nda (66624/921) bulunmaktadır. Konya nüshasının istinsah tarihi ise 951'dir (1554). Bu nüsha 1304 sayfa olup her sayfasında 29 satır bulunmaktadır. Konya nüshasını inceleyen Abdülkadir İnan, tefsirin Özbek hanlarından Ubeydullah Han (1511–1530) zamanında meydana getirilmiş olabileceğini ifade etmektedir.²⁴¹⁶ Tefsirin dili klasik Çağataycadır.

7. Karışık Dilli Bir Kur'an Tercümesi: Tek nüsha olan bu yazma Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü 3966 numarada kayıtlıdır. Eserde Oğuz, Kıpçak ve Harezmi Türkçesi dil özellikleri bir arada bulunmaktadır. 222 varak olan yazma baştan ve sondan eksik olup Hucurat (49) suresinden başlar ve Tebbet (111) suresinin üçüncü ayetinin sonunda biter. Eserin kim tarafından, nerede ve ne zaman yazıldığı veya istinsah edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Eser bilim dünyasına Nuri Yüce tarafından tanıtılmıştır.¹⁷ Daha sonra eser üzerinde Osman Toker, Ayşe Uyansoy Hillhouse, Aslı Uygun, Cengiz Müfettişoğlu ve Recep Yılmaz birer yüksek lisans çalışması yapmışlardır.¹⁸

8. Yakup Çerhî Tefsiri: 16. yüzyıl Özbek Türkçesi ile kaleme alınan eser, Yakup Çerhî hazretlerinin Farsça tefsirinin Özbek Türkçesine çevirisidir. 183 varaktan meydana gelen eksik bir tefsiridir. Özbekistan İlimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü'nde nadir eserler arasında muhafaza edilmektedir.

İlk dönemlerde Kur'an'ın tam tercümesine rastlanılmaz. Bunun yerine bazı kısa sûrelerin ve bir kısım âyetlerin tefsirleri görülür. Bu noktada bazı sûrelerin ve âyetlerin özellikle tefsir edildiği görülür. Yasin, Fâtiha, Amme İhlâs sûreleri bunların başında gelmektedir.

1. İncelediğimiz Fâtiha Nüshasının Özellikleri

Üzerinde çalışılan *Geç Dönem Çağatay Türkçesi İle Anonim Bir Fâtiha Tefsiri* isimli eser Berlin Devlet Kütüphanesi, Çağatayca El Yazmaları

¹⁵ Abdülkadir İnan, "Kur'an'ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, S. 1960, s. 81.

¹⁶ Abdülkadir İnan, "Şeybanlı Özbekler Çağına Ait Bir Çağatayca Kur'an Tefsiri", *TDAY-Belleten 1962*, Ankara 1963, s. 61-62.

¹⁷ Nuri Yüce, "Eine neu entdeckte Handschrift des Mitteltürkischen", *Sprach- und Kulturkontakte der Türkischen Völker, Materialien der zweiten Deutschen Turkologen - Konferenz Rauschholzhausen*, s. 13-16., Juli 1990, hrsg v. J.P. Laut und K. Röhrborn. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1993.

¹⁸ Osman Toker, *Karışık Dilli Kur'an Tercümesi (Varak No: 109b-144a)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000; Ayşe Uyansoy Hillhouse, *Karışık Dilli Kur'an Çevirisi (varak No: 1a-37a)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006; Cengiz Müfettişoğlu, *Karışık Dilli Kur'an Tercümesi (Varak No: 37b-72a)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000. Aslı Uygun, *Karışık Dilli Bir Kur'an Tercümesi Yazmanın 144b-182a Yaprakları Üzerinde Dil İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007; Recep Yılmaz, *Karışık Dilli Bir Kur'an Tercümesi Yazmanın 183b-222a Yaprakları Üzerinde Dil İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Koleksiyonu'nda 1692 numara ile kayıtlı olan 185 sayfalık bir yazmanın 2-17 sayfaları arasında bulunmaktadır. Metin 8 varaktan ibarettir. Yazmanın ilk sayfası hariç her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Yazma yeşil ciltli, sırtı kırmızı meşin kaplı ve şemselidir. Yazmanın müellifi ve müstensihî hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca yazmanın yazıldığı tarih hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak metnin dil, üslup ve imla özelliklerinden yola çıkılarak 17. veya 18. yüzyıllara ait olması muhtemeldir.

2. Eserin Konusu

Kur'an-ı Kerîm'in ilk sûresi olan Fâtiha sûresinin Anadolu Beylikleri döneminde yapılmış olan çeşitli tefsirleri bulunmaktadır. Bu tefsirden ilk olarak Fuad Köprülü bahsetmiştir.¹⁹ Köprülü bu makalesinde eserle ilgili "Denizli Beyleri veya İnançoğulları" başlığı altında "Siyasî tarihi hakkında pek az malûmata mâlik olduğumuz bu kısa ömürlü bu beylik zamanında Ladik'te maarif Ladikî, Nakiboğlu gibi şairler yetiştiği, hatta İnanç Bey'in oğlu Murat Aslan Bey'in emriyle Türkçe Fâtiha tefsiri yazıldığını söyleyebiliriz." şeklinde bir malumat verir. Bu nüsha İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü İhtisas Kitaplığı'nda 3779 numara ile kayıtlı olan yazma eserin içinde bulunmaktadır. Eser üzerinde Yrd. Doç. Dr. Özcan Tabaklar çalışmıştır.²⁰ Bursa Yazma Eserler Kütüphanesi Hüseyin Çelebi 468 numarada kayıtlı olan mecmuanın 86b-90b yaprakları arasında müellifi meçhul bir Fâtiha tefsiri daha mevcuttur. Eser, Anadolu sahasında yazılmış ilk dil yadigarları arasında değerlendirilebilir. Zira eser üzerinde çalışma yapan Prof. Dr. Hayati Develi, metnin dil özelliklerini *Kıssa-i Yusuf, Behçetü'l-Hadaik* ve *Feraiz Kitabı* ile mukayese etmiş, eserin karışık dil özelliği gösteren bu eserlerle benzerlik gösterdiği kanaatine varmıştır.²¹

Bilindiği üzere sûreleri oluşturan âyetlerin tefsirinde değişik yollar izlenmiştir. Karahanlı döneminde ve Anadolu sahasında yazılan ilk Kur'an tercümeleri genellikle satır-arası veya cümle cümle çevrilmişlerdir. Yâsin, Tebâreke, Fâtiha sûreleri ve Amme Cüzü tefsirlerinin Türkçeye çevrilmesinde ise genellikle farklı bir yol izlenmiştir. Âyetler, kelime kelime veya cümle cümle tercüme edilmemişlerdir. Âyetlerle ilgili geniş bilgiler doğrudan Türkçe ile verilmiştir. Bu bağlamda tefsirlerde çeşitli menkabeler, hadisler, kıssalar, hikâyeler de bulunmaktadır.

İncelenen tefsirde çeşitli hadisler zikredilmiştir. Tefsir-i İmam-ı Ebû Şucâ-yı Semerkandî'den rivâyet edilen hadisin sahih veya uydurma hadisler arasında yer almadığı tespit edilmiştir. Konuya bu hadisle giriş yapılmıştır. Sahabe, Hz. Muhammed (*sav.*)'e Fâtiha'nın sırlarını sorarlar. O da bunu Cebrâil (*as.*)'dan öğrendiğini, Cebrâil (*as.*)'ın da İsrâfil (*as.*)'dan öğrendiğini söyler. İsrâfil (*as.*) da kalemden öğrenmiştir. Zira kalem doğrudan doğruya Allah'tan emir almıştır. Fâtiha sûresini kalem satır satır Allah'tan aldığı emir üzere *levh-i mahfûza* yazar. Her âyette

¹⁹ Fuat Köprülü, "Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, II, 1926, s. 13.

²⁰ Özcan Tabaklar, "Anadolu Sahasında Yazılmış Bir Sure Tefsiri", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 16 2003, s. 97-116.

²¹ Hayati Develi, "Ağız Özellikleri Taşıyan Bir Eski Türkiye Türkçesi Metni, Fâtiha Tefsiri", *İlmi Araştırmalar*, 6, İstanbul, 1998, s. 63-81.

yeni bir şey ortaya çıkar. Bazen arş nûrlarla dolar, bazen melekler ortaya çıkar. Daha sonra İbn-i Abbas'tan rivâyet edilen bir hadis ile karşılaşırız. Bu rivâyete göre şeytan üç şey için ağlamıştır: Biri, Allah'ın onu kovduğu ve iman ehlinin la'net oklarına nişan olduğu zaman; biri Hazret-i Muhammed (sav.) doğduğu zaman ve diğeri Fâtiha sûresi indiği zaman. Şeytan *levh-i mahfûz*da Fâtiha sûresini gördüğünü, günah işleyen bir insanın abdest alıp üç defa bu sûreyi okuması hâlinde affedileceğini söylemiştir. Bu anlatımın arkasından İbn-i Münîr'den rivâyet edilen bir hikâyeye yer verilmiştir. Basra'da cahil kesimden bir câriye alan kimseden bahsedilmiştir. Bu câriyenin gördüğü rüya üzerine Fâtiha sûresini ezberlemenin önemi vurgulanmıştır. Zira bu cariye rüyasında kıyâmet gününü görmüştür. Mûsâ (as.), İsâ (as.) ve Muhammed Mustafa (sav.), sırat köprüsünün üzerine gelmişlerdir. Münâfıklar cehenneme girerken, Muhammed Mustafa (sav.)'in ehli cennete girmişlerdir. Bu cariye ile on hatun cennetin eşiğinde kalmışlardır. Hz. Muhammed (sav.), Rıdvan isimli meleğe “Bu hatunların Fâtiha'yı bilip bilmediklerini sormasını” söyler. Dokuz hatun bilir ve cennete girerler. Bu câriye Fâtiha sûresini bilmediği için büyük sıkıntı yaşar. Neticede bir hocaya bu sûreyi kendisine öğretmesi için yalvarır.

Metin kısa bir metin olmakla beraber, canlı üslûbu, karşılıklı konuşmalara yer vermesi, çeşitli hadisler ve rivâyetler barındırması ile amacına uygun olarak vermek istediği fikri okuyana aktaracak niteliktedir. Bu anlamda da son derece etkili bir anlatıma sahiptir.

3. Metnin Dil Özellikleri

3.1. Metnin İmlâ Özellikleri

3.1.1. Ünlülerin Yazılışı

a, e: Kelime başında ve ortasında elif ^ا ile sonunda hemze ^ه veya elif ^ي gösterilmektedir: (*ايدىلار*) *aydılar* (2a/10), (*انگا*) *aṅga* (2b/7), (*ات*) *at* (2b/8); (*تامشقا*) *tamışqay* (3b/3), (*تابوغلاری*) *tabuğları* (5b/1), (*باشلاریدا*) *başlarıda* (7b/2), (*اوجالاریندا*) *ucalarında* (7b/3), (*قوللاریندا*) *qollarıda* (7b/4), (*اولقى دیندن*) *evvelqâdın* (2b/12), (*اگر*) *eger* (5b/4), (*اورگات*) *örget* (6a/9); (*بندە*) *bende* (3b/3), (*ايرته*) *erte* (6a/5), (*کچه*) *kêçe* (6b/4).

ı, i: Kelime başında umumiyetle *elif + ya* (*ی ا*) ile kelime içinde ve sonunda *ya* (*ی*) ile yazılmıştır: (*ایلگاری*) *ilgeri* (5b/5); (*کچه*) *kêçe* (6b/4), (*سزلر*) *sizler* (6b/11); (*ئمدی*) *emdi* (6b/13), (*یەتی*) *yėti* (8b/8).

o, ö, u, ü: Kelime başında *elif + vav* (*و ا*) ile kelime ortasında ve sonunda *vav* (*و*) ile yazılmıştır: (*اول*) *ol* (2b/6), (*اولارینکن*) *olarınḡ* (3b/11); (*بول*) *bol* (3b/7), (*قوی*) *koy-* (3b/9), (*اویدا*) *öyide* (6a/5), (*اورگات*) *örget-* (6a/8), (*سوز*) *söz* (6a/13), (*کور*) *kör-* (6b/5); (*بیتو*) *bitü* (2b/4), (*بو*) *bu* (8a/12), (*مۇ*) *mü* (8a/12).

3.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

b, p: (بەر) bër- (2b/3), (بیتو) bitü (2b/4), (بول) bol- (2b/6); (جیب) döp (2b/4), (تاپور) tapur (4b/6).

(تاپوغ) tapuğ (5b/1) kelimesi *p* harfiyle değil, *b* harfiyle imla edilmiştir.

c, ç: ç sesinin yerine c sesi kullanılmıştır: (قورقونجی) qorquncı (4b/13), (اوجالاریدا) ucalarıda (7b/3), (قاچان) qaçan (7a/6); (اوج) üç (5a/4), (اچ) aç- (8a/5).

Sadece (كچه) kêçe (6b/4) kelimesinde ç sesi yazılmıştır.

ng: ng sesi daima (ن) ile yazılmıştır: (مینک) miñg (4a/8), (انگا) aña (5a/5), (امینگ) amñg (5b/7), (اتینگ) atıñg (5b/11).

3.1.3. Aynı Cinsten İki Ünsüzün Yazılması

Aynı cinsten ünsüzler genellikle tek harfle gösterilmiştir: (سارقالار) yarattılar (2b/7), (کتتار) kittiler (7a/1), (قوللاریدا) qollarıda (7b/4).

3.2. Metnin Ses Özellikleri

3.2.1. Ünlü Değişmeleri

3.2.1.1. e/i Meselesi

Eskiden beri Türkçede kelimelerin ilk hecesinde görülen çok yönlü (*i>e*, *e>i*, *i>é*, *é>e*, *e>é*) değişimleri Türkçenin en karışık meselelerinden birini teşkil eder.

Metinde ilk hecesi *e* ile yazılan kelimeler *é* ile gösterilmiştir: *keltürüpdürler* (2a/7), *mén* (2a/10), *kéce* (5a/9), *két-* (7a/2), *dép* (2b/4), *dédi* (4b/1), *dégey* (5b/11), *dék* (7b/1)... gibi.

3.2.2. Ünlü Uyumu

3.2.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçenin fonetik bakımdan oldukça eski kurallarından biri olan bu uyum metinde etkili bir biçimde görülmektedir. Ancak +ğA yönelme hâli eki, +lik isimden isim yapma eki ve +kı aitlik eki Arapça ve Farsça kökenli kelimelere eklenirken kalınlık-incecik uyumuna uyulmamıştır: *kāfirğa* (3b/1), *diliga* (3b/3), *dāniğa* (7a/7), *bešt-ğa* (8b/1), *maşağat-lik* (6b/2), *evvelkı* (4a/11)

3.2.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Uyumsuzluk tek şekilli eklerden dolayı kelimenin kök veya gövdesi ile ekleri arasında kendini göstermektedir: *oķı-* fiili *oķu-* şeklinde de geçmektedir: *oķıġa* (5a/8).

kēltürüpdürler (2a/7), *sordular* (2a/12), *bitü* (2b/4), *boldı* (2b/5), *ķoydular* (2b/8), *rızķıdur* (3a/7), *nūrı* (3b/8), *uzunluķı* (4a/10), *nūrını* (3b/8), *ķoydı* (3b/9), *bitidüm* (4a/1), *tapur* (4b/9), *ķürnīng* (4b/13), *ķorķuncı* (4b/13), *ġazāb-dın* (5a/1), *boldı* (5a/13), *töküldiler* (6b/8), *oġlı* (7a/8), *maźmūnı* (8a/2), *ķirġüzür* (8a/11), *bilür* (8a/13).

3.2.3. Eklerde Uyumsuzluk

Metinde kullanılan birçok ekin tek şekilli olması sebebiyle oluşan bir uyumsuzluk söz konusudur.

3.2.3.1. Yapım Eklerinden Kaynaklanan Uyumsuzluk

3.2.3.1.1. +*İġ* İsimden İsim Yapma Eki: *ķaraġġulķıdın* (3b/3).

3.2.3.1.2. -*tUr* Fiilden Fiil Yapma Eki: *kēltürüpdürler* (2a/7), *kēltürüġ-ler* (7b/10).

3.2.3.1.3. -*ġüz* Fiilden Fiil Yapma Eki: *ķirġüzür* (8a/11)

3.2.3.2. Çekim Eklerinden Kaynaklanan Uyumsuzluk

3.2.3.2.1. +*I* Teklik Üçüncü Şahıs İyelik Eki: *nūrı* (3b/8), *ķorķuncı* (4b/13), *öyide* (6a/5), *oġlı* (7a/8), *maźmūnı* (8a/2).

3.2.3.2.2. +*nġ* Genitif Eki: *ķürnīng* (4b/13).

3.2.3.2.3. +*nI* Yükleme Hâli Eki: *nūrını* (3b/8).

3.2.3.2.4. -*Ur* Geniş Zaman Eki: *tapur* (4b/9), *bilür* (8a/13).

3.2.3.2.5. -*dI* Görülen Geçmiş Zaman Eki: *boldı* (2b/5), *ķoydular* (2b/8), *töküldiler* (6b/8).

3.2.3.2.6. -*dU* Görülen Geçmiş Zaman Eki: *bitidüm* (4a/1).

3.2.3.2.7. -*dUr* Bildirme Eki: *rızķıdur* (3a/7), *anasıdur* (6a/9).

3.2.4. Ünsüz Değişmeleri

3.2.4.1. *b sesi*

Kelime Başında b Sesi

İncelenen metinde kelime başında bulunan *b*- seslerinin kendini koruduğu ve Eski Türkçedeki yapılarıyla kullanıldığı görülür: Batı Türkçesinde *ol-* şeklinde görülen kelime *bol-* (2b/5), (2b/6), (2b/13), (3a/4), (3a/12), (3b/4), (3b/5), (3b/7), (3b/8), (3b/12), (3b/13), (4a/2), (4a/4), (4a/5), (4a/7), (4b/10), (4b/12), (5a/12), (5a/13), (5b/2), (6a/3), (6a/11), (8a/3) şeklinde; yine Batı Türkçesinde *b->v-* değişikliği ile *var*, *ver-* şeklinde görülen kelimeler *bar* (6b/5), *bërgil* (2b/3) şeklindedir.

Eski Türkçe döneminde başlayan, ilk hece sonunda veya müteakip hece başında nazal ses bulunduran kelimelerin başında görülen *b- > m-* değişikliğine metinde çok sık rastlanır.

mën (2a/10), *māṅga* (2b/2), *mëni* (7a/8), *miṅg* (4a/8) kelimeleri bu değişikliğin örnekleridir.

3.2.4.2. *g / ğ Sesleri*

Metinde kef harfi (ك) ile başlayan bütün kelimeler *k* olarak okunmuştur. Dolayısıyla kelime başında bir *k ~ g* konusunda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir: *këltürüpdürler* (2a/7), *këldi* (2b/13), *köymegey* (4b/4), *kiriṅg-ler* (6b/12), *kittiler* (7a/1), *kirgüzür* (8a/11).

Eski Türkçede eklerin bünyesinde bulunan *-g*, *-g-*; *-ğ*, *-ğ-* sesleri muhafaza edilmiştir. Metinde *+gArU* yön (direktif) eklerinin başında bulunan *-ğ-*; *-g-* sesi *il+gerisi* (3a/5) kelimesinde, *+gA* yönelme hâli eki de *ferište+ge* (4a/7), *secde+ge* (4a/13), *dīni+ğa* (7a/7), *şefa'atım+ğa* (7b/11) kelimelerinde karşımıza çıkmaktadır. Yine *-gAn* sıfat fiil ekine metinde *-kAn* şeklinde tesadüf olunmuştur: *itken* (8b/5). Ayrıca yönelme hâli ekinin *+kA*'lı örnekleri de mevcuttur: *dūzah+ka* (6b/8), *şirāt+ka* (7a/4), *behişt-ke* (6a/12).

+luḳ / +lük isimden isim yapma eklerinin sonundaki *ḳ* ve *k* sesleri metinde muhafaza edilmektedir: *ḳaranṅuluḳ* (8b/10), *imān-lıḳ* (4b/12), *ḳalāş-lıḳ* (5a/1), *tartıḳlıḳ* (6b/6).

Ayrıca *diriḳ* (4a/7) kelimesinin sonundaki *g* sesi de muhafaza edilmiştir.

3.2.4.3. *ṅg > ğ Sesi*

Yalṅuz kelimesindeki *ṅg* sesinin *yalḳuz* (8a/7) şeklinde *ğ* sesine dönüşmüş hâlde karşımıza çıktığını görüyoruz.

3.2.4.4. t / d Değişikliği

Kelime başındaki *t* sesinin muhafaza edildiği görülmektedir: *tur* (4a/8), *til* (6b/2), *töküldiler* (6b/10), *tola* (6b/10), *tolun* (7b/1) gibi.

dahtı (2b/1), *dép* (3b/7) gibi örneklerde ise kelime başındaki *t* sesinin *d*'leştiği görülmektedir.

3.2.4.5. p / f Değişikliği

Bu değişikliğin metindeki tek örneği *yaprağ* > *yafrağ* (6b/7) kelimesinde görülmektedir.

3.2.5. Ünsüz Benzeşmesi

Kök ve ek birleşmeleri sırasında bazı eklerin tek şekilli olduğu görülmektedir. Türkçede sadasız bir ünsüzle biten kök ve gövdelere getirilen eklerin de sadasız olması gerekir. Metnimizde sadasız bir ünsüzle biten kök ve gövdelere sadalı ünsüzle başlayan eklerin getirildiği, böylece ünsüz uyumunun bozulduğu görülmektedir.

Ayrıca bildirme eki *-dUr* şeklinde tek şekilli olduğundan sadasız bir ünsüzle biten sadece iki kelimeye uyumu bozduğu görülmektedir: *kêltürîp-dürler* (2a/7), *yok-dur* (8b/8)

Yine yönelme hâli ekinin *+GA* şeklinde olmasına rağmen *behşt-ğa* (8b/1) örneğinde görüldüğü gibi sadasız bir ünsüzle biten Farsça *behîşt* kelimesine *+ğa* eki getirilmiştir.

3.2.6. Ünsüz Türemesi

Kelimenin aslında bulunmayan bir ünsüzün değişik sebeplerle ortaya çıkması hadisesidir. Metinde kelime başında *y-* sesinin türemiş olabileceğini düşünebileceğimiz tek kelime *yığla-* kelimesidir: *yığladı* (5a/4).

3.2.7. Ünsüz Düşmesi

Metin, Doğu Türkçesi dil hususiyetlerine sahip olduğundan kelime bünyesinde bulunan ve Batı Türkçesine geçerken düşen seslerin muhafaza edildiği görülmektedir.

kêltürîpdürler (2a/7) kelimesindeki akıcı *-l-* ünsüzünün muhafaza edildiği görülmektedir.

tartıg (6b/6), *tapuğları* (5b/1) kelimesinde kelime sonundaki *ğ* sesinin muhafaza edildiği görülmektedir.

3.2.8. Yer Değiştirme (Metatez)

Metinde metatez örneğine bir kelime rastlanılmaktadır: *örgetgil* (6a/8).

3.2.9. Benzer Hece Düşmesi

Metinde *turur* şeklinde görülen bildirme fonksiyonlu kelimenin bir örnekte geniş zaman ekinin (-ur) düşürülerek ekleşmiş şekilde kullanıldığı görülür: *yoldur* (4a/10), *anasıdur* (6a/9).

3.3. Şekil Bilgisi

3.3.1. İsim Çekim Ekleri

1.3.1.1. Çokluk Ekleri

Çokluk ekleri +IAr şeklindedir: *nurlardın* (3a/5), *günâh-larınıġ* (5b/10), *bendeler* (3a/9), *şahâbeler* (2a/8).

3.3.1.2. İyelik Ekleri

Metinde birinci ve üçüncü tekil şahıs iyelik ekleri ile üçüncü çoğul şahıs iyelik ekleri görülmektedir:

I. tekil şahıs: *şefâ'atım* (7b/11), *naşîhatım* (7b/12).

III. tekil şahıs: *nûrı* (3b/8), *uzunluğu* (4a/10); *deryası* (3a/13), *anası* (6a/9).

III. çoğul şahıs: *başları* (7b/2), *ümmetleri* (8a/6).

3.3.1.3. Hâl Ekleri

3.3.1.3.1. *Yalın Hâl (Nominative)*: Türkçede yalın hâl eksizdir: *şeytân* (5a/3), *bende* (5b/4), *kenîzek* (6a/2).

3.3.1.3.2. *İlgi Hâli (Genitive) Eki*: Metinde ilgi hâli ekleri +nġng olarak görülür: *Fâtihanıġ* (2b/2), *hâlık-larınıġ* (3a/7), *ot-nıġ* (4b/3), *hidayet-niġ* (3a/13), *bendeniġ* (3b/3).

3.3.1.3.3. *Yükleme Hâli (Accusative) Eki*: Yükleme hâli eki +n; +nġ şekillerindedir: *şerefın* (3b/4); *nurnı* (2b/6), *behş-t-ni* (2b/7), *kelâm-nı* (3b/8).

3.3.1.3.4. *Yönelme Hâli (Dativ) Eki*: Yönelme hâli eki +GA şeklindedir: *levh-ğa* (2b/4), *âsmânğa* (2b/5), *rızk-larğa* (3a/8), *kâfirğa* (3b/1), *diliğa* (3b/3); *feriştege* (4a/7), *ümmetlerige* (7b/9); *ta'accüb-ğa* (6a/13), *dūzahğa* (6b/8); *behş-ke* (6a/12), *behişt-ğa* (8b/1)

Behişt örneğinde de görüldüğü üzere yönelme hâli ekinde bir düzensizlik söz konusudur. Aynı kelimeye hem ünsüz benzeşmesine uygun biçimde +ke ekinin hem de aykırı biçimde +ğa ekinin getirildiği görülmüştür.

3.3.1.3.5. Bulunma Hâli (Locative) Eki: Bulunma hâli eki +*DA* şeklindedir: *beyânında* (1b/6), *Başra'da* (6a/1), *uykuda* (6b/4), *ucalarında* (7b/3); *üzeside* (4b/3), *ömride* (4b/3); *halâş-ta* (6a/11).

3.3.1.3.6. Ayrılma Hâli (Ablative) Eki: Ayrılma hâli eki +*ten*; +*DIn* şeklindedir: *menâkıblarıdın* (2b/2), *kısm-dın* (2b/7), *nürdın* (3a/2), *ķaraŋguluķdın* (4a/5), *zemin-din* (4b/2), *kevn-i kürşīdin* (5b/5), *kenīzek-din* (6a/12).

3.3.1.3.7. Yön Eki (Direktive) Eki: Metinde sadece bir kelimedede ve +*geri* şeklinde geçmektedir: *ilgeri* (3a/5).

3.3.1.3.8. Aitlik Eki: Aitlik eki +*ķa* şeklindedir: *evvelķa* (2b/12).

3.4. Fiil Çekimi

3.4.1. Haber Kipleri

3.4.1.1. Geniş Zaman: Metinde geniş zaman eklerinin -*Ur* ve -*Ar* şeklinde geçtiği tespit edilmiştir: *tapur* (4b/6), *kilür* (5b/9), *kirgüzür* (8a/11), *bilür* (8a/12); *şalar* (7b/1).

3.4.1.2. Görülen Geçmiş Zaman: Metinde görülen geçmiş zaman ekleri -*dl* ve -*dU* şekillerinde geçmektedir: *ķıldı* (2b/3), *boldı* (3a/12), *aydı* (6a/6), *ķaldı* (6a/13), *birdi* (8a/13), *indim* (8b/3); *sordum* (1b/10), *bitüdüüm* (2b/4).

3.4.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman: Metinde -*pDUr* ekli örnek bulunmaktadır: *köterip tur* (4a/8), *keltürüpdürler* (2a/7).

Ayrıca metinde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi de şu şekilde görülmektedir: *dēp ērdim* (7b/10).

3.4.1.4. Gelecek Zaman: Metinde -*GAy* ekleriyle geçmektedir: *ķoyğaylar* (3a/10), *tamışķay* (3b/3), [*müfettiğ*] *bolğay* (3b/5), [*'afv*] *ķılğay* (5b/8); *bitügeyler* (2b/9), *köymegey* (4b/4), *dēgey* (5b/11), *bilgey* (6a/4).

3.4.2. Dilek Kipleri

3.4.2.1. Emir Kipi: Metinde hem eksiz hem de -*gIl* ekleriyle geçmektedir: *bitü* (2b/4), *köterip tur* (4a/8); *saķlağil* (3b/11), [*īşār*] *ķılğil* (3b/12), *oķu-ğil* (8a/9), *dēgil* (8a/9).

3.4.2.2. Şart Kipi: Metinde -*sA* ekleriyle geçmektedir: *ķılsa* (5b/4), *oķusa* (5b/7), *oķusalar* (8a/9).

3.5. Bildirme

Bildirmeler olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır:

3.5.1. *ér-* ve *tur-* Yardımcı Fiili ile Yapılan Olumlu Bildirmeler

ér- fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi metinde “Mên Fâtiḥāni bilmegenimdin ğam endüḥda *é*rdim. (8b/3)” cümlesinde karşımıza çıkmaktadır.

Metinde *tur-* yardımcı fiili bir yerde ekleşmiş ve *-dur* biçimine dönüşmüştür: *rızkıdur* (3a/7), *yoldur* (4a/10), *anasıdur* (6a/9), *yoğ-dur* (8b/8).

3.5.2. *yoğ* ile Yapılan Olumsuz Bildirmeler

Metinde olumsuz bildirmeler *yoğ* kelimesi ile yapılmıştır: *cehennem yoğ* (8b/9), *ğorğmağ yoğ* (8b/10), *ğulmet yoğ* (8b/12), *cebr yoğ* (8b/13).

3.6. Fiillerde Soru Şekli

Metinde soru ekinin bir yerde *mü* şeklinde geçtiği görülmektedir: Rızvān bu ḥātun-larını el-ḥamdını *bilür mü sizler* dip sordılar. (8a/12).

3.7. Fiilimsiler

3.7.1. İsim Fiiller: İsim fiil eki *-mağ* şeklinde üç örnekte geçmiştir: *ğalmağ-nı* (3b/1), *salmağnı* (3b/2), *bolmağnı-dın* (3b/12).

3.7.2. Sıfat Fiiller: Sıfat fiilin metinde geçmiş zamanlı örnekleri mevcuttur: *bolğanıdın* (5b/2), *bilmegenimdin* (8b/2).

3.7.3. Zarf Fiiller: Zarf fiil ekinin metinde sadece *-p*'li örnekleri bulunmaktadır: *dép* (3a/3) *bolup* (3b/4), *tadıp* (3b/5), *ğoyup* (3b/13), *anğlap* (5b/13), *ötüp* (7a/1).

3.8. Birleşik Fiiller

3.8.1. Bir İsim ve Bir Fiilden Teşekkül Eden Birleşik Fiiller

3.8.1.1. *bol-* Yardımcı Fiili ile: Bu fiil isimlerden sonra gelerek geçişsiz fiiller yapmakta ve oluş bildirmektedir:

ğāḥīr boldı (2b/5), *per boldı* (2b/6), *peydā boldı* (2b/11), *rūşen bolup* (3b/4), *müfettiğ bolğay* (3b/5), *nāzīl boldı* (5a/12).

3.8.1.2. *ğal-* Yardımcı Fiili ile: *emr ğaldı* (2b/10), *mukarrer ğaldı* (3a/8), *'afv ğılğay* (5b/8), *ğabül ğaldı nğ-lar* (7b/13), *nidā ğaldı* (8a/5).

3.8.1.3. *bir-* Yardımcı Fiili ile: *ğaber bērgil* (2b/3), *cevāb bērdi* (8a/13).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ افْتَتَحْتُ بِاللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ وَأَفْوَضَ امْرِي
إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِعَمَلِ الْعِبَادِ وَاللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَ
بِحَجْرِهِ وَنُسُفِهِ وَمَوْءٍ مِنْ بَدَنِهِ وَنُتُوْكَرِ عَلَيْهِ وَنُشْرِدَانِ لَا
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَشَهِدَانِ مَجْدًا عِبْدَهُ وَرَسُولَهُ

حديث في الكشاف و

6. Fātiḥanīng faẓīletleriniḡ beyānıda

الانوار من اجبه هريه رضي الله عنه ان رسول الله
عليه وسلم قال لا به هريه الاضري بسوقة انينرل في ا
لتورات والانجيل والابور والقران كشها قال
بله يا رسول الله قال فالتحفة الكتاب انما سبع ا
لمشاخ القران العليم اوتيه هريه رضي الله

[2a]

عندة قال رسول الله عليه وسلم فاتحة الكتاب بحرى
والله يجي سورة البقرة و آل عمران الى قال لو وزننا
الكتاب و وزن كغ الميزان و وضع القرآن في كغ
صححت الفاتحة الكتاب سبع مرات قال رسول الله
عليه وسلم من قرأ فاتحة الكتاب و كانها قرأ التوراة
والانجيل و الزبور و الفرقان

6. **ḥadīṣ** Tefsīr-i İmām-ı Ebū **ḥadīṣ** Tefsīr-i İmām-

1 Ebū

7. Şucā‘ -yı Semerkandīde keltürüpdürler kim Resül şallallāhu
8. ‘aleyhi ve sellem şaḥābeler süre-i Fātiḥanıṅ esrārınıṅ
9. beyānını sordılar *seyyidi’l-mürselīn ve ḥātemü’n-nebiyyīn şallallāhu*
10. ‘aleyhi ve sellem aydılar: “Mēn Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām-dın sordum.”
11. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām-dın sor-
12. dılar. İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām aydılar ki: “Mēn qalem-din

[2b]

1. sordum.” Aydı ki: “Ëy maḥrem-i esrār daḥı ve Ëy mübīn-i
2. emr ü nehy Fātiḥanıṅ fażilet ve menāqıblarındın maṅga ḥaber
3. bērgil. Qalem aydı: Vaqtā ki emr kıldı Allāhu ta’ālā maṅga *el-ḥamdı*
4. [Lillāhi Rabbi’l-‘ālemīn] bitü dēp. Mēn bu kelimeni levḥ-ğa bitüdüm. Bu kelime-din
5. nūri zāhīr boldı. ‘Arş, kürsī ve hemme āsmāṅga
6. ol nūr per boldı. Ḥaḥ Ta’ālā ol nurnı ikki kısım kıldı-
7. lar. Bir kısım-dın derece-i behşt-ni yarattılar ve aṅga
8. derecāt-ı şāmedān aḥ kıydılar. Yene bir kısım-dın

9. feriştelerni yarattı. Tâ ki bu kelime-niñg şevâbını bitügeyler.
10. Ve yine emr kıldı Allâhu Ta'âlâ mañga *er-rahmanîr-rahîm*-ni bitü dip.
11. Mên bu kelime-ni bitüdüm. Yene bir nûrı peydâ boldı.
12. Evvelkıdın hemme ziyade 'arş kürsî ve hemme âsmân
13. pür boldı. Yine fermân keldi-kim *mâlikî yevmî 'd-dîn*-ni

[3a]

1. bitü dep. Mên bu kelime-ni bitüdüm. Yene bir nûrı zâhir bol-
2. dı. Hağ Ta'âlâ ol nürdın derya-yı 'adl-ni yarattı.
3. Ve yine *ıyyâkena 'büdü ve ıyyâke nesta 'în*- ni bitü dep fer-
4. mân boldı. Mên bu kelime-ni bitüdüm. Nûrı zâhir boldı.
5. İlgeriki nurlardın büyük-çe. Bu nürnı ikki kısım kıldı.
6. Bir kısım-dın Mikâ'îl 'aleyhi 's-selâm-ğa bérđi. Fermân kıł
7. dı ki bu hâlık-larnıñ rızkıdur dep. Hâzret-i Mikâ'îl
8. 'aleyhi 's-selâm-nı rızq-larğa hazîne-bânlıq-qa mukarrer kıldı.
9. Ve yine bir kısım-dın tevfiğ deryasını yarattı. Tâ bendeler
10. ol tevfiğ birle ta'atke kâdem koyğaylar. Ve yine fermân
11. keldi-kim *ihdinâ 's-şırâfe 'l-mustaķîm*-ni bitü dep. Mên bu kelime-
12. -ni bitüdüm. Nûrı zâhir boldı ki Hağ Ta'alâdın. Bu nür-
13. dın hidayet-niñg deryasını yarattı. Vağtâ-ki

[3b]

1. Allâhu ta'âlâ kâfirğa ĩmân-ı keramet kılmak-nı yâ gümrâhnı râh-ı
2. rast-qa salmağnı ol deryâ-yı hidâyet-din bir kaçre
3. ol bendeniñg diliğa tamışqay. Anıñg dili küfniñg qarâñggu-
4. lıkdın rüşen bolup ĩmân ve İslâm şerefin ta-

5. dıp ve anıᅡg dili münşiraᅡ ve müfettiᅡ bolᅡay. *اَقَمْتُ شُرُوحَ*

6. *اللّٰهُ صَدْرُهُ لَلْاِسْلَامِ فَمَنْ عَلِمَ نُوْرًا مِنْ رَبِّهِ وَبَيَّنَّ صِرَاطًا* ve yine *şıraᅡe'l-*

7. *lezīne en 'amte 'aleyhim*-ni bitü dēp fermān boldı. Mēn

8. bu kelime-ni bitüdüm. Nūrı zāhir boldı. Ol nūrnu Cebra'-'

9. il 'aleyhi 's-selām-nıᅡg perleride emānet ᅡoydı. Fermān

10. ᅡıldı ki bu nūr-ı yaᅡı̄n ümmet-i Muᅡammedür şallallāhu 'aleyhi

11. ve sellem ᅡavfi²² saklaᅡıl. Tā ki olarıᅡıᅡ başlarıdım

12. İᅡār ᅡılıᅡıl ki olar İmān-nıᅡg zevāl bolmaᅡı-dın

13. maᅡfūz ve maᅡşun bolᅡaylar. Ve yine fermān kēldi-ki

[4a]

1. *ᅡayrū 'l-maᅡᅡūbi 'aleyhim*-ni bitü dēp. Mēn bu kelime-ni bitidüm. Nū-

2.-rı zāhir boldı. Per yayıp ᅡaᅡ ta'ālā bu nūrdın İsrāfıl

3. 'aleyhi 's-selām-nıᅡg şūrını yarattı. *Veleᅡᅡālīn*-ni bitü

4. dēp fermān boldı. Mın bu kelime-ni bitüdüm. Bir ᅡaraᅡᅡu-

5. luᅡ zāhir boldı. ᅡaᅡ Ta'ālā bu ᅡaraᅡᅡuluᅡdın bir ferişte-

6. ni yarattı. Andaᅡ çün-ki yete āsmān ve zemīn aᅡzıᅡa barlıᅡı

7. bolur. Bu feriştege fermān boldı-ki düzaᅡ-nıᅡg dirigleri-

8. ni köterip tur dēp. Ol ferişte yētmış mıᅡᅡ töben

9. yürüp taᅡte 'ş-şerāᅡa yetti. Ve yine bir ferişteni yarattı ki

10. uzunluᅡı yētmış mıᅡᅡ yıllık yoldur. Yine bir ferişteni

11. yarattı ki evvelᅡı feriştedin yētmış mıᅡᅡ merāᅡibe çoᅡᅡ-

12. dur. Andın kiyin bir ot yarattı. Ol ot bu ferişte

13. ᅡaraᅡıᅡᅡa ᅡamle ᅡıldı. Ol ferişte başını secdege ᅡoyup

²² Kelime ح (hı) ile deᅡil ح (ha) ile yazılmıᅡtır.

[4b]

1. el-amān el-amān dēdi. Hāḡ Ta'alā bir taşnı yarattı ki
2. yēte āsmān ve zemīn-din nēçe merātibe çün-ki bu taş-nı
3. ot-niṅg üzeside koydı. Tā ki ol ot-niṅg
4. ḡarāretidin āsmān ve zemīn köymegey. Êy
5. derviş-i nebe' -i mü'mīn *elḡamdülillahi rabbi 'l- 'ālemīn* dēse
6. Hāḡ Ta'alādın raḡmet tapur. *Yevmiḡḡīn* dēse
7. Hāḡ Ta'alāniṅg 'adli birle imān-lıḡ tapur. *İyyāke na'būdū*
8. *ve iyyāke nesta'in* dēse rızk-niṅg bereketi-ni tā-
9. 'at ve iḡsān-niṅg tevfiḡi-ni tapur. *Iḡdinā 'ş-şirāḡ*
10. *-el-mustaḡīm* dise İmān-niṅg sābit ve muḡkem bolmaḡı-
11. nı tapur. *Şirāḡe 'l-lezīne en 'amte 'aleyhim* dēse İmān-
12. niṅg zevāl bolmaḡıdın amān-lıḡ tapur.
13. *Ġayrū 'l-maḡḡūbi aleyhim* dēse şürniṅg ḡorḡuncı-

[5a]

1. dın ve ḡıyāmet-niṅg ḡazābı-dın ḡalāş-
2. lıḡ tapur. **Hādīş** İbn-i 'Abbās bin rażı
3. -allāhu 'anh rivayet kıldılar ki şeyḡān
4. üç merātibe yıḡladı. Andaḡ derd birle
5. āsmān ve zemīn ehl-niṅg aṅḡa raḡmi kēldi.
6. Biri bu ki ol vaḡt ki Hāḡ Ta'alā şeyḡān-
7. nı mehcūr kılıp hemme ehl-i İmān ve zemīn-
8. niṅg la'net oḡıḡa nişāne ḡıldı. Yene biri
9. bu ki ol kéce ḡazret-i Muḡammed Muşḡafā şal-
10. lallāhu 'aleyhi ve sellem vüçüda kēldiler. Mübā-

11. rek adem-i erif-leridin biat-ı zem n
12. elest boldılar. Yine biri bu ki ol vaqt-
13. daki s re-i Fatiha n zil boldı. eyt n-

[5b]

1. dın tapuqları sordı-ki bu s re-ni ng
2. nazil bolganıdın seni ng n lenɡni ng vahyi
3. n me d p. eyt n aydı: M n levh-i ma f z-
4. da k rd m ki eger bende hemme ‘ mride g n h ılsa
5. kevn-i k rs din ilgeri tah ret
6. ılıp bu s re-ni ng  c mer tibe adaqa-i
7. ihl s birle oqusa H k Ta’ l  anı ng
8. g n hi-nı ‘afv ılğay. ‘Arş-dın b -vasıta
9. nid  k lt r ki: “Ay bendem bi’t-tah kik ma’ firet
10. ıldım m n seni ng g n h-ları ng-nı ve bit -
11. d m. Atı ng-nı  li -lerni ng defteriɡa” d gey.
12. S re-i Fatihamı ng ev b-ni ng
13. eseri-ni ng bey nıda d p. İbn-i M n r ra met-

[6a]

1. ull hi ‘aleyh aydılar ki Ba ra’da bir kimse
2. ken zek satıp aldı. Ol ken zek d n -
3. dın bolğay. Ne İsl m bolğay ve ne
4. ur’ n-ni ng kel m-larıdın bilgey. Ol
5. ken zek h w ce-ni ng  yide ondı. Erte-
6. si h w ceni ng aldıɡa k lip aydı ki İsl m-
7. ‘al ydı. “Y  h w cem ma ng  Fatihat ’l-Kit b-nı

8. örgetgil. Bes bi-t-tahkik ol Fatiha
9. Kur'an -ning anasidur. Vaqta-ki örget-
10. seing sen manga Fatihani bi-t-tahkik halas-
11. ta okur-miz duzah-din ve dahil boluriz
12. behst-ke." dedi. Huace kenizek-din bu
13. sözni anglap ta'accub-qa qaldi aydi:

[6b]

1. "Ey kenizek ahşam Türkî ya Fârisî veya 'Arabî
2. hiç til-ni bilmes erding. Bu maslahat-lik
3. söz-ni kaydın örgending." dedi. Kenizek
4. aydi: "Ey huace keçe uykuda 'arasat-ı
5. kıyamet-ni kördüm. Şıra-ı bārik düzah
6. üzesinde. Tartıqlıq halayıq-lar şıra-
7. t-din ötkünçe köyek hazan yafra-
8. gı dek düzahqa töküldiler. Mūsā 'aleyhi 's-
9. selam şıra-ı-qa qadem qoyup keldiler."
10. Tola halayıq-lar olarga hemrah Mūsā 'aleyhi 's-
11. selam halayıq-larga bakıp "Men sizler-
12. ni cühüd-ning dini-ğa kiring-ler demeb-
13. erdim. Emdi sizlerdin men bızār." dep.

[7a]

1. Şıra-ı-ıdın ötüp kittiler. Halayıq-lar
2. hemme-leri düzah-qa kitti-ler. Andın kiyin
3. Hazret-i İsa 'aleyhi 's-selam gümrāh-ı 'azim birle
4. keldiler. Vaqta ki İsa 'aleyhi 's-selam şıra-ı-qa qadem

5. koydular. H azret-i  s a  aleyi  s-sel am aydılar:
6.  Ey bed-baht g m r hlar! M n kaan aydım m n
7. sizlerni ters  d n ga kiring ler.” d p ve
8. kaan aydım ki “M ni H d n ng oğlı d ng-
9. ler.” d p. “M n sizlerdin b z r m n.” d p
- 10  ır t-dın  t p kitti-ler. Hemme m n f k-
11. lar d zaha yıkıldılar. Andın kiyin
12. H zret-i Muammed  bn  Abdullah Seyyid 'l-M rsel n
13. ve H tem 'n-nebiyy n  allall hu  aleyhi ve sellem k ldi.

[7b]

1.  alar m b rek y zleri tolun ay d k
2. min g mer tib-i r  en ve t c-ı ker met ba la-
3. rıda v  hil  at-ı  efa  at ucalarıda Cebr -
4.  il  aleyhi  s-sel am on g  ollarıda Mik   il
5.  aleyhi  s-sel am eb  ollarıda y z min g  a -
6. l  himmet  mmet-leri hemr h h w ce  aleyhi  s-sel am  ır -
7. t-a adem koydılar. Ol vaqt-da  ır -
8. t-nin g utrasıda m barek y zlerini  mmet-
9. lerige ılıp aydılar ki : “M n sizler-ni H d -yı
10. Ta  al ga  m n k lt r n g-ler.” d p  rdim.
11. “Sizler m nin g  efa  atım-a ta d k ılın lar”
12. d p  rdim. “Sizler m nin g bu na ih tim-ni  ak de-i
13. ihl ş birle ab l ıldın lar.  mdi siz-

[8a]

1. ler *ve lā teḥāfu ve lā taḥzenū ve ebşiru bilcenneti-*
2. *İletiküntüm tû'adūne*²³ mażmūnı birle behş-
3. ke dāḥīl boluᅅlar.” dēp şırāᅇ-dın ötüp
4. kitti-ler. Ol vaᅇt-da mūnadi “Behişt-niᅅ
5. eşikini açınᅅlar.” dēp nidā ᅇildi. Açtılar ḥ^wāce
6. 'aleyhi 's-selām ümmet-leri birle behişt-ke kirdiler.
7. Mēn yalᅅuz yene on ḥātun kaldı. Rızvān-
8. ᅅa aydı ki: “Ol ḥātun-larᅅa Fātiḥānı o-
9. ᅇu-ᅅıl!” dēᅅil. “Eger oᅇusalar olar-nıᅅ
10. cemi'-ni behişt-ke kirᅅüzür eger oᅇuyabilmese-
11. ler düzaᅇᅅa kirᅅüzür.” dēp. Rızvān bu ḥā-
12. tun-larnı *el-ḥamdı* bilür mü sizler dēp sor-
13. dılar. Bilür miz dēp cevāb bērdi ol ḥātun.

[8b]

1. *El-ḥamdı* oᅇudılar. Bularnı rızvān behişt-ᅅa
2. kirᅅüzdi. Mēn Fātiḥānı bilmegenimdin ᅅam endūh-
3. da ērdim. Ki öyᅅa indim. Ey ḥ^wāce maᅅᅅa *el-ḥamdı*
4. örᅅetᅅil. Her kim bu sūreni bilse anıᅅ cā'yı
5. behişt-de mukarrer itken *ve billahi 't-tevfīk*. İkinci
6. Fātiḥānıᅅ ḥāşiyet ve işāret-
7. leriniᅅ beyānıda bilᅅil ki sūre-i Fātiḥāda
8. yiti ḥarf yoᅇ-dur. Yoᅇ şübūr ya'ni dēk

²³ “Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) va' dedilmekte olan cennetle sevinin!” Fussilet Suresi, 30. ayet.

9. cehennem yok. Yok havf ya'ni korkmak
9. yok yok ya'ni zaĥkûm yok. Yok ya'ni
10. sevâdât yok yok ya'ni ħarâᅡguluĥ yok
11. zûlmet yok yok ya'ni firâĥ-ı cüdâlık
12. yok yok ya'ni cebr yok her kim bu sûre-i Fâtiĥânı

Tercüme

[1b]

1. Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla
2. Allah'ın adıyla, Allah ile bu işi başlatıyorum. Allah'a tevekkül ettim.
3. İşlerimi Allah'a bıraktım. Allah gerçekten kullarını gözetleyendir. Hamd âlemlerin rabbi Allah'adır.
4. Ona hamd eder, ona güvenir ve ona tevekkül ederiz.
5. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed (sav)'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederiz. Mukaddime
6. Fatiha'nın faziletlerinin beyânında hadisler Keşşâf ve el-Envâr'da (şöyle geçmektedir):
7. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle rivayet etti:
8. "Resûlullah (sav) Ebû Hureyre'ye şöyle buyurdu:
9. "Sana, Tevrât'ta, İncil'de, Zebûr'da ve Kur'ân'da bir benzeri indirilmemiş sûrenin ne olduğunu haber vereyim mi?"
10. "Evet yâ Resûlullah" dedim. Buyurdu ki: "Fatihatü'l-Kitaptır." (Fatiha suresidir).
11. "O Kur'ân'da bana verilen 'övlmüş yedi âyettir.'" Yine Ebû Hureyre (r.a.)'den bir başka hadis:

[2a]

1. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bana önce Fatiha Sûresi gelir.
2. Peşinden de el-Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri gelir.
3. Fatiha Sûresi tartılsa, terâzinin bir kefesine konsa
4. Kur'ân da diġer kefesine konsa
5. Fatiha Kur'ân'a yedi kat üstün gelir."

6. **Hadis** İmâm-ı Ebû Şucâ' -yı

7. Semerkandî Tefsiri'nde gelmiştir ki Resûl *sallallâhu*

8. *aleyhi ve selleme* sahâbeler Fatihanın sırlarını

9. sordular. *Sallallâhu*

10. *aleyhi ve sellem* dediler ki: "Ben Cebrâil *aleyhi's selâmdan* sordum.

11. Cebrâil *aleyhi's-selâm* İsrâfil *aleyhi's-selâmdan* sor-

12. du." İsrâfil *aleyhi's-selâm* dedi ki: "Ben kalemden

[2b]

1. sordum." Dedim ki: "Ey sırların sâhibi ve ey hayrı ve şerri ayıran,

2. Fatiha'nın emirleri, yasakları ve güzelliklerinden bana haber

3. ver." Kalem dedi: "Ne zaman ki Allahu Ta'âlâ bana "*el-ğamdi*

4. yaz!" diye emir verdi. Ben bu kelimeyi levh-i mahfûza yazdım. Bu kelimeden

5. onun nûru ortaya çıktı. O nûr, arşa

6. doldu. Allah o nûru iki kısma ayırdı.

7. Bir kısmından cennetin katlarını yarattı ve ona

8. "dereçât-ı sâmedân" diye at koydu. Yine bir kısmından bu kelimenin

9. sevabını yazmaları için melekleri yarattı.

10. Ve Allah bana yine "*er-rağmanîr-rağîm*"ı yaz!" diye emir verdi.

11. Ben bu kelimeyi yazdım. Yine bir nûr ortaya çıktı.

12. Nûr, arşa öncekinden daha fazla

13. doldu. "*Mâliki yevmi 'd-dîn*"ı yaz!" diye yine fermân geldi.

[3a]

1. Ben bu sözü yazdım. Yine bir nûr ortaya çıktı.

2. Hak Ta'âlâ o nûrdan 'Adl denizini yarattı.

3. Ve yine "*İyyâke na'büdü ve İyyâke nesta'îm*"ı yaz diye fermân

4. oldu. Ben bu kelimeyi yazdım. Nûru ortaya çıktı.

5. Önceki nurlardan daha büyük. Bu nûru iki kısma ayırdı.

6. Bir kısmını Mikâil *aleyhi's-selâma* verdi.

7. Bu yaratılmışların rızıklandır diye fermân kıldı. Mikâil *aleyhi's-selâmı*

8. rızıklar için hazinedâr kıldı.

9. Ve yine bir kısmından tevfik deryâsını yarattı. Tâ kullar

10. o tevfik ile ibadet etsinler diye. Ve yine

11. "*İhdinâ 'ş-şirâte' l-mustağîm*"ı yaz diye fermân geldi. Ben bu kelimeyi

12. yazdım. Hak Ta'âlâ'dan bir nûr ortaya çıktı. Bu nûrdan
13. hidâyet denizini yarattı. O vakit

[3b]

1. Allahu Ta'âlâ kâfirlerin imân etmesi için yolunu şaşırmışları
2. doğru yola sevk etmek için o hidâyet deryasından bir damla
3. o kulun gönlüne tattırdı. Onun gönlü küfrün
4. karanlığından aydınlığa çıkıp imân ve İslâm şerefini
5. tattı ve açıldı. “*Kim gönlünü Allah'ı anlamak için açarsa, o barış ve huzur içinde olur, işte o Rabbinin nuru üzeredir.*”²⁴
6. “*Sırâte l-lezîne en'amte 'aleyhim*” i yaz diye fermân geldi. Ben
7. bu kelimeyi yazdım. Nûru ortaya çıktı. O nûru Cebrâil
8. *aleyhi 's-selâm*'ın kanatlarına emânet etti.
9. Bu nûru bilenlerin Muhammed ümmeti olduğunu fermân kıldı.
10. Öyle ki onların başlarına
11. ikramda bulun ki onlar imânın ziyana uğramasını
12. engellesinler. Ve yine fermân geldi.

[4a]

1. “*Ġayrû l-mağđubi 'aleyhim*” i yaz diye. Ben bu kelimeyi yazdım.
2. Nûr ortaya çıktı. Nûru yayıp Hak ta'âlâ bu nûrdan İsrâfil
3. *aleyhi 's-selâmın* sûrunu yarattı. “*Vele dđâlîn*”i yaz
4. diye fermân oldu. Ben bu sözü yazdım. Bir karanlık
5. ortaya çıktı. Hak Ta'âlâ bu karanlıktan bir melek
6. yarattı. Öyle ki gökyüzüne ve yeryüzüne yeter.
7. Bu meleğe cehennemün günahlılarını (?) getir diye
8. fermân geldi. O melek yetmiş bin kadar aşağı doğru
9. yürüyüp toprak altına ulaştı. Ve yine bir melek yarattı ki
10. uzunluğu yetmiş bin yıllık yoldur. Yine bir melek
11. yarattı ki evvelki melekten yetmiş bin mertebe derin-
12. dir. Ondan sonra bir ateş yarattı. O ateş bu melek
13. tarafına hamle kıldı. O melek başını secdeye koyup

[4b]

1. *el-amân el-amân* dedi. Hak Ta'âlâ bir taşı yarattı ki
2. yeryüzüne ve gökyüzüne ulaşsın. Bu taşı
3. ateşin üzerine koydu. Tâ ki o ateşin

²⁴ Zümer 39/22

4. hararetinden gökyüzü ve yeryüzü yanmasın. Ey
5. imân edenlerin dervişi kim “*elḥamdülillahi rabbi'l-‘âlemîn*” dese
6. Hak Ta’âlâ’dan rahmet bulur. “*Yevmiḍḍîn*” dese
7. Hak Ta’âlâ’nın doğruluğu ile imân bulur. “*İyyāke na’būdū*
8. *ve iyyāke nesta’în*” dese rızkın bereketini
9. ta’at ve ihsanın tevfikini bulur. “*Ihdinā ş-şırāṭ*
10. *el-mustaḳīm*” dese imânın sâbit kalmasını
11. sağlar. “*Şırāṭe l-lezîne en‘amte ‘aleyhim*” dese imânın
12. gitmesini engeller, aman bulur.
13. “*Ġayrū l-mağdûbi ‘aleyhim*” dese sûrun korkusundan

[5a]

1. ve kıyametin gazâbından
2. kurtulur. **Hadis** İbn-i ‘Abbâs bin radiyallahu
3. anı rivâyet etti ki şeytân
4. üç mertebede ağladı. O şekilde dert ile
5. <ağladı ki > gökyüzü ve yeryüzü ehli ona rahmet etti.
6. Biri bu ki o zamanda Hak Ta’âlâ şeytânı
7. uzaklaştırdı. Yer ve gök ehli de
8. lanet oklarına nişângâh etti.
9. O gece ve Hazret-i Muhammed Mustafa *sallallâhu*
10. *‘aleyhi ve sellem* doğdular.
11. Mübârek teşriflerinden zemin âdetâ yeniden
12. yaratıldı. Yine biri bu ki
13. Fâtiha sûresi indi. Şeytâna

[5b]

1. inananlar: “Bu sûrede
2. senin feryâdının bildirilmesinin hikmeti
3. nedir?” dediler. Şeytân dedi: “Ben levh-i mahfûzda
4. gördüm ki eğer kul ömründe günâh işlese
5. kürsînin yaratılmasından sonra tahâret
6. kılıp bu sûreyi üç defa
7. ihlâs ile okusa Hak Ta’âlâ onun
8. günâhını affeder.” Arşdan
9. ses gelir ki: “Ey kulum

10. ben senin günâhlarını affettim ve
11. adını doğru kullarımın defterine yazdım.”
12. Fâtiha sûresinin sevâbı budur. İbn-i Münir *rahmetullahi 'ileyh*

[6a]

1. dedi ki Basra'da bir kimse
2. câriye satın aldı. O câriye câhildi.
3. Ne Müslümandı ne de
4. Kurân'ın sözlerini bilirdi. O
5. câriye hocanın evine gitti. Ertesi <gün>
6. hocanın huzûruna gelip İslâm üzere olduğunu
7. söyledi. “Ey hocam bana Fâtiha'yı
8. öğret. Şüphesiz Fâtiha
9. Kurân'ın anasıdır.
10. Sen bana Fâtiha'yı öğretsen kurtuluş
11. gününde okuruz. Cehennemden çıkarız ve
12. cennete gireriz.” dedi. Hoca câriyeden bu
13. sözü duyunca şaşırıldı. Dedi ki:

[6b]

1. “Ey câriye sen akşam Türkçe, Farsça veya Arapça
2. dillerini bilmiyordun. Bu güzel
3. sözleri nereden öğrendin.” dedi. Câriye
- 4 dedi: “Ey hoca gece rüyamda mahşeri ve
5. kıyâmeti gördüm. Cehennem üzerinde ince bir yol.
6. Günâhları tartılmış insanlar sıratından
7. geçerken kurumuş hazan yaprakları gibi
8. cehenneme döküldüler. Mûsâ *aleyhi 's-selâm*
9. sırâta adım atıp geldi.”
10. Mûsâ *aleyhi 's-selâm*
11. kullara bakıp “Ben sizleri
12. Yahudi dinine girmeyin diye
13. uyardım. Şimdi sizlerden dolayı ben utanıyorum.” deyip

[7a]

1. sırâttan geçip gitti. İnsanların
2. hepsi cehenneme gittiler. Ondan sonra
3. İsa *aleyhi 's-selâm* havârilere ile geldiler.
4. İsa *aleyhi 's-selâm* sırâta adım attılar.

5. İsâ *aleyhi's-selâm* dedi ki:
6. “Ey bed-bahtlar! Ben ne zaman dedim. Ben
7. sizlere ne zaman Hristiyan dinine girin.” dedim.
8. “Ben size ne zaman benim Allah’ın oğlu olduğumu deyin.”
9. dedim. Ben sizlerden utanıyorum deyip
10. sırâtdan geçip gittiler. Münâfiklar
11. cehenneme döküldüler. Ondan sonra
12. peygamberlerin başı ve son peygamber olan Abdullah oğlu Hazret-i Muhammed
13. *sallallâhu ‘aleyhi ve sellem* geldi.

[7b]

1. Mübârek yüzü dolun ay gibi
2. aydınlık, başında kerâmet tâcı
3. ve arkasında şefâ’at giysisi. Cebrâil
4. *aleyhi's-selâm* sağ kolunda, Mikâil
5. *aleyhi's-selâm* sol kolunda. Yüz bin
6. himmet sâhibi ümmetleri ile hoca *aleyhi's-selâm* sırâta
7. adım attılar. O an
8. sırâtın karşısında mübârek yüzünü
9. ümmete gösterip “Ben sizlere
10. Hudâ-yı Ta’âlâ’ya imân edin.” diyordum.
11. “Sizler benim şefaetime erişeceksiniz.”
12. derdim. “Sizler benim bu nasihatimi temiz bir
13. imân ile kabûl ettiniz.” Şimdi

[8a]

1. sizler “*Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) va’dedilmekte olan cennetle sevinin!*”²⁵
2. sözü ile cennete
3. girin.” deyip sırâttan geçip
4. gittiler. O zaman seslenici “Cennetin
5. kapısını açın.” diye seslendi. Açtılar. Hoca
6. *aleyhi's-selâm* ümmetleri ile cennete girdiler.
7. Benimle birlikte on hanım kaldık. Cennetin kapıcısı olan meleğe
8. dedi ki: “O hanımlara Fâtiha’yı okuyun!”
9. de. “Eğer okurlarsa onların

²⁵ Fussilet 41/30

10. hepsini cennete götür. Eğer okuyamazlarsa
11. hepsini cehenneme götür.” dedi. Cennetin kapıcısı olan melek bu hanımlara
12. “*El-hamdı* bilir misiniz?” diye sordu.
13. O hanım “Biliriz.” diye cevap verdi.

[8b]

1. *el-hamdı* okudular. Cennetin kapıcısı olan melek bunları cennete
2. götürdü. “Ben Fâtiha’yı bilmediğimden kederlendim.
3. O nedenle eve geldim. Ey hoca bana *el-hamdı*
4. öğret!” Her kim bu Fâtiha sûresini bilse onun makâmı
5. cennette karar kılınmıştır. İkinci olarak
6. Fâtiha’nın özellikleri ve işaretleri
7. konusunda bil ki Fâtiha sûresinde
8. yedi harf yoktur. Azap yok yani
9. cehennem yok. Korkmak yok.
10. Zakkum yok. Karanlık yok.
11. Ayrılık yok. Zorluk yok. Her kim bu Fâtiha sûresini <okusa>.

Sonuç

Kur’an tercümelemleri ve müstakil sûre tefsirleri Türk dili tarihi açısından son derece önemlidir. *Geç Dönem Çağatay Türkçesi İle Anonim Bir Fâtiha Tefsiri* isimli eser Berlin Devlet Kütüphanesi, Çağatayca El Yazmaları Koleksiyonunda 1692 numara ile kayıtlı olan 185 sayfalık bir yazmanın 2-17 sayfaları arasında bulunmaktadır.

Makaleye konu olan Fâtiha tefsiri, geç dönem Çağatay Türkçesi ile yazılmış dinî bir eserdir. Eser öncelikle Arap harflerinden Latin harflerine aktarılmıştır. Müstensihin yazım hatası yaptığı düşünülen yerler dipnotlarda gösterilmiştir. Metnin 1. yaprağının neredeyse tamamında ve 2. yaprağının ilk 6 satırında yer alan Arapça metin olduğu gibi bırakılmış, ancak metnin tercümesinde bu kısmın tercümesi verilmiştir. Yine metnin çeşitli yerlerinde geçen ayetler ve hadisler olduğu gibi bırakılmış, metnin tercümesinde bu kısımların Türkçe karşılıkları verilmiştir. Arapça metnin tercümesinde büyük yardımlarını gördüğüm Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi Abdulhamid Ramazanoğlu’na teşekkürü bir borç bilirim.

Metnin tarih kaydı, müellifi ve müstensihi hakkında bir bilgi bulunmadığından, metnin tarihlendirilmesi hususunda bilgi verecek biçimde dil incelemesi yapılmıştır. Yapılan dil incelemesi neticesinde metnin 18. yüzyıla ait olabileceğine kanaat getirilmiştir.

Eser dinî bir konuda halka bilgi vermeyi amaçladığından son derece canlı bir üslupla yazılmıştır. Karşılıklı kısa konuşmalara sıkça başvurulmuştur. Ayrıca hikâye yoluyla anlatım da söz konusudur. Özellikle Fâtiha’nın ezberlenmesinin, okunmasının çok faydalı olduğunu vurgulamak amacıyla, bir câriyenin gördüğü

rüya üzerinden çok canlı cehennem tasvirleri yapılmıştır. Fâtiha sûresini bilenlerin, cehennemden kurtulacağı, cennete gireceği yazılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Translating the complete Qu'ran or surahs from Arabic to other languages began in the early years of Islam. Especially in Prophet Mohammed's time, a few surahs were translated to Persian. More translations of the Qu'ran into all the eastern and western languages were done in the centuries following.

Translations of the interpretations of the Yâsin, Tebâreke, Amme, and Fâtiha people are different from that of the first translation and have followed another method. For example, the stated verse that was to be commented on was translated by neither word by word nor individual sentences. Instead, the translators have given information about the verses. This information includes hadiths, manqibas, tales from the Quran, and other noteworthy religious tales.

Interpretation of surahs had been made in both Western and Eastern Turkish. The Quran's translations and single surah interpretations are very important for Turkish language history. Late period Çağatay Turkish from a work named *Interpretation of Fâtiha* (Fâtiha Tefsiri) is in the 2–17 pages of the Chagatay Hand Writing Collection, a collection of 185 pages and is registered as number 1697 and in the Berlin Government Library.

Bringing these interpretation texts to light and studying their grammar will be helpful for Turkish language scholars since those works reveal many features of the Turkish language.

KAYNAKÇA

- ATA, Aysu, *Kıyasü'l Enbiya II (Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 681-2, Ankara, 1997.
- _____, *Nehcü'l Ferâdis*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 518, Ankara, 1998.
- _____, *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. XIII.
- ARAT, Reşid Rahmetî, *Makaleler, Cilt I*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1987.
- ARGUNŞAH, Mustafa, *Tarihi Türk Lehçeleri-Çağatay Türkçesi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi*, Çev. Besim ATALAY, Ankara, c. I, 1939, s. 31-32.
- BALCI, Medine, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Kelime Kelime Meali*, Ebrar Yayınları: 2, c. II, İstanbul, 1993.
- ÇANTAY, Hasan Basri, *Tefsirli Kur'an Meali I*, Risale Yayınları, İstanbul, 2005.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2000.
- ECKMANN, János, "Kur'an'ın Doğu Türkçesine Tercümeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXI, İstanbul, 1974, s. 20.
- _____, *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Günay KARAAĞAÇ, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No 3412, İstanbul, 1988, s. 12.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

- ERDOĞAN, Abdülkadir, “Kur’an Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri”, *Vakıflar Dergisi*, c. I, 1938, s. 47-41.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, İstanbul, 1999.
- ERSOYLU, Halil, “Eski Türkiye Türkçesi Metinlerinde Kullanılan Elifli Vav”, *Hasan Eren Armağanı, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara, s. 139.
- GABAİN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, Çev. Mehmet AKALIN, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 41.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Harezm Türkçesi ve Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 3405, Ankara, 1997.
- _____, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 638, İkinci Baskı, Ankara, 2003.
- HAMİDULLAH, Muhammed, “Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Yazma Tercümeleleri”, *Türkiyat Mecmuası*, c. XIV, İstanbul, 1964, s. 64-80.
- İNAN, Abdülkadir, “Kur’an’ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar”, *Türk Dili I/6*, Nisan 1952, s. 81.
- _____, “Kur’an’ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, S. 1960, s. 81.
- _____, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1961, s.8.
- KARABACAK, Esra, *An Interlinear Translation of the Qur’an Into Old Anatolian Turkish*, Harvard University, 1994.
- KARASOY, Yakup, *Satırlı Tercümeli Bir Fıkah Kitabı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 4, Konya, 2004.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 598, Ankara, 2000.
- _____, “Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, c. 1, Ankara, s. 498.
- SAĞOL, Gülden, *Harezm Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi*, Harvard Üniversitesi, Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1993, s. XXV.
- TABAKLAR, Özcan, “Anadolu Sahasında Yazılmış Bir Sure Tefsiri”, *İlmî Araştırmalar*, S. 16, İstanbul, 2003.
- TEKİN, Şinasi, “Eski Türk Yazı Dillerinin Özellikleri Üzerine Düşünceler ve Bunların Teşekkülü ile Türk Siyasî Birlikleri Arasındaki İlişkiler”, *Tarih ve Toplum*, 101, 1992, s.13.
- _____, *İştikakının Köşesi*, Simurg Yayınları 41, İstanbul, 2001, s. 40-42.
- TOGAN, Zeki Velidi, *Kur’an ve Türkler*, Kayı Yayınları: 3 İstanbul, 1971, s.19.
- TOPALOĞLU, Ahmet, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur’an Tercümesi*, İkinci Cilt (Sözlük), Kültür Bakanlığı Yayınları: 300, İstanbul, 1978.
- TOPARLI, Recep, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- YELTEN, Muhammet, “Anadolu Sahasında Yapılmış Sure Tefsirleri ve Bu Tefsirlerin Türk Dili Açısından Önemi”, *İlmî Araştırmalar*, 9, İstanbul, 2000, s. 249-254.
- YÜCE, Nuri, “Türk Dili”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, c. XII/II, s. 487.

ع

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 1

2 بِسْمِ اللَّهِ افْتَحْتْ بِإِلَهِهِ وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ وَأَفْوضُ أَمْرِي
 3 إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَعِثَ فِي الْعَالَمِينَ رُسُلًا لِيُذَكِّرُوا
 4 بِهِمْ وَيُنذِرُوا لِقَاءَ اللَّهِ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُشْتَرِكُونَ
 5 اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَشَهِدْنَا أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ **مقدمة**
 6 فَاتَّخَذْنَاكَ فَضِيلًا لَأَرْضِي نِيَّتَكَ بَيَانِيًا هَدِيَّتِكَ فِي الْكُشَافِ
 7 وَالْأَنْوَارِ مِنْ أَبِى بَرِيرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ
 8 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا بَعْثَ بَعْدَ بَعْثِهِ إِلَّا ضَرْبُ سَوْقَةٍ يَأْتِي نَزْلُهَا
 9 فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالزَّبُورِ وَالْقُرْآنِ مِثْلَهَا قَالَ
 10 بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَاتَّخَذْتُ الْكِتَابَ مِنْهَا سَبْعًا
 11 لِمِثْلِ الْقُرْآنِ الْعَلِيمِ **أَوْثِقَهُ حَدِيثُ** أَبِي بَرِيرَةَ رَضِيَ اللَّهُ
 عَنْهُ

3

1 عنده قال رسول الله عليه وسلم فاتحة الكتاب بحرى
 2 والايحى سورة البقرة وآل عمران الى طلال لو وزن فا
 3 الكتاب ووزن في كفى اليزان ووزن القرآن في كفى
 4 صححت الفاتحة الكتاب سبع مرات قال رسول الله
 5 عليه وسلم من قرء فاتحة الكتاب فكأنما قرء التوراة
 6 والانجيل والابور والفرقان **حديث** تفسير الامام ابو
 7 شجاع ثم قيدا كتوروب دورا ركم رسول الله
 8 عليه وسلم دين صحى ابي الارسوزة فاتحة الكتاب سراسر انك
 9 بيان سورة ديلار سيد ابراهيم وتمام النبيين صل الله
 10 عليه وسلم ايدى لارحن جبرائيل عليه سلام دين بوروم
 11 جبرائيل عليه سلام ميكائيل عليه سلام دين سور ديلار
 12 ميكائيل عليه سلام اسرافيل عليه سلام دين سور
 13 ديلار اسرافيل عليه سلام ايدى لارحن من قلم دين

la
May

1 41 سور دوم ایدیک ای محرم اسرار و جی و ای بین
 2 ادر و نهی فاجحه ننگ فضیلت و مناقب لاریدین مکار
 3 بر کلیل قلم ایدی و قنیکه امر قیلدی الله تعالی مکارا
 4 بتودیب جن بوکلمه نه لوج غر بتودوم بوکلمه دین
 5 نوری طاهر بولدی عرش کرب و همه اسمائغه
 6 اول نور بر بولدی صق تعالی اول نورن اکر قلم قیلدی
 7 یلار بر قسم دین درجه بهشت نه سیرتیه لار و انکار
 8 درجات و احسان اطرف قوی یلار نیز بر قسم دین
 9 فرشته لارن سیرتیه تا که بوکلمه ننگ شوارنه بی شوک یلار
 10 وینه امر قیلدی الله تعالی مکارا الرحمن الرحیم نه بتودیب
 11 من بوکلمه نه بتودوم نیز بر نوری پیدا بولدی الی
 12 اولقی دین هم زیاده عرش کرب و همه اسمان
 13 بر بولدی نیز فرمان کلمه کمالی یوم الدین نه
 خ بتودیب

الله تعالی
 الرحمن الرحیم
 مکارا

- 1 بتو ديب من بوكله في بتو دوم بينه برنوردى ظاهر بو
- 2 لدك بحق تقا اول نوردين درياى عدل في سراته
- 3 وينه اياره بقدر اياره نهنه تقين في بتو ديب فر
- 4 مان بولدى من بوكله في بتو دوم نورى ظاهر بولد
- 5 ايلكار كنورلار دين بوكله بو نوزنى اكله قسم قلده
- 6 برقم دين ميكا نيك عليه سلام غر بردى فرمان قلد
- 7 ديكه بو خلايق لار نيك رزق دور ديب حضرت ميكا نيك
- 8 عليه سلام في رزق لار غر زينه بانليق فر مقرر قلدى
- 9 وينه برقم دين توفيق دريا نيه سراته تا بنده لار
- 10 اول توفيق برله طاحت كا قدم قونغايلار وينه فرما
- 11 كلدكيه ايدنا لمر اطله المستقيم في بتو ديب من بوكله
- 12 في بتو دوم نورى ظاهر بولد كيه حق تقا دين بونو
- 13 ردين يدايت نيك دريا نيه سراته وقتكه خواه لاپا

6

- 1 اللہ تعالیٰ کا فرغ ایمان کرامت قیماق خیا کر اہ خ راہ
- 2 رکت قر سالاق اول دریای یدایت دین برقره
- 3 اول بندہ نیک دلیف تا مستقای انیک دل کفر نیک قرانگف
- 4 لیتدین روشن ہو ب ایمان و اسلام شرفین تا
- 5 فیب وانیک دل مشرح و مفتیح بو الف انک شرح
- 6 اللہ صوره للاسلام فهو علی نور من ربہ وینہ صراط
- 7 الذین انعم علیہم فی بتودیب فرمان بولدی من
- 8 بو کلہ فی بتودوم نوری ظاہر بولدی اول نورنہ جرا
- 9 نیک علیہ سلام نیک پر لارید امانت قویدی فرمان
- 10 قلدیکی بو نور یقین امت محمد و رصلہ اللہ علیہ
- 11 وسلم خوف سقلا خیل تاکہ اولار نیک باشلار دین
- 12 اینرا قلیقد ک اولار ایمان نیک زوال بو الاق دین
- 13 محفوظ و مضمون بولغا یلار وینہ فرمان کلدیکی

بخر المفضوب

1 غیر المفضوب علیهم فی پتو دیب من بو کلمه فی پتو دوم نو
 2 ری ظاهر بولدی پر باییت صحی تعقل بو نور دین اسرافیل
 3 علی سبلام نیک حوز فی یرات وینه والاضالین فی پتو
 4 دیب فرمان بولدی من بو کلمه فی پتو دوم بر قرانگفو
 5 لوق ظاهر بولدی صحی تعقل بو قرانگفو لوق دین بر فرشته
 6 فی یرات انداخ چونک بیه آسمان و زمین اغزیغ بر قر
 7 بولور بو فرشته کافرمان بولدی که دوزخ نیک درک لاری
 8 ن کو تاریب تور دیب اول فرشته یتمش منک تو سین
 9 یوروب بخت الشراخ نی وینه بر فرشته فی یرات ک
 10 اوزون لوق یتمش منک یلیق بولور ینه بر فرشته فی
 11 یرات ک اول فرشته دین یتمش منک مر ایه چونک
 12 دور اندین کین بر اوت یرات اول اوت بو فرشته
 13 طرفیکر کل قیلدی اول فرشته باشن بسجه کا قویوب

- 8
- 1 الامان الامان دیدی حق تعالی بر تاشخ پیرانی که
 - 2 بیت آسمان و زمین دین بخند صراحتت چونک بونگ
 - 3 اوت نیک او را سید اقولیدی تا که اول اوت نیک
 - 4 براریتدین آسمان و زمین کو عالمی ای
 - 5 درویش بند فومین الحمد لله رب العالمین
 - 6 حق تعالی دین رحمت تا پورا اللع یوم الدین دین
 - 7 حق تعالی نیک عدل بر امامان لیتق تا پورا ایست بقدر
 - 8 و ایازت مستقیم دین رزق نیک برکت رزق
 - 9 عت و احسان نیک توفیق ز تا پورا هدانا السراط
 - 10 المستقیم دین ایمان نیک ثابت و محکم بوالله
 - 11 حق تا پورا صراط الذین انعمت علیهم و یدر ایمان
 - 12 نیک زوال بوالما قیدین امان لیتق تا پورا
 - 13 غیر المفضوب علیهم دین صوری نیک قور قونجی
- دین

9 دین و قیامت نیک عذاب دین خلاص 1
 لقی تا پور حدیث ابن عباس رضی 2
 اللہ عنہ روایت قید یلار کیشیمان 3
 اوج مرآتہ یغلا دی انداخ در در 4
 آسمان وزمین اهل نیکاننگار زخمی مگدی 5
 بری بوک اول وقت کحق تقو شیمان 6
 نه مہجور قلب ہم اهل آسمان وزمین 7
 نیک لغت او قیف نشانہ قتلدی یہ بری 8
 بوک اول کج حضرت محمد مصطفیٰ صلی 9
 اللہ علیہ وسلم وجود غمگد یلار ما 10
 رک قدم شریف کار دین بیساطر زمین 11
 ارکستہ بوک یلار یہ بری بوک اول وقت 12
 داک سورہ فاتحہ نازل بولدی شیمان 13

- 10
 1 دین تابع لاری سوردیکه بوسوره نینک
 2 نازل بولفایندین نینک نالینک نینک و جهی
 3 نیمه دیب شیطان ایدی من لوج اطهر
 4 داکوردوم کل آکر نینده هم عریدا کناه قیلده
 5 کون کرشید این ایلکاری طهارت
 6 قلب بوسوره نینک اوج مرا تبه صدق
 7 اخلاص بره او قوسه حق تعالی نینک
 8 کناه ز عفو قیلنای عرش دین بیواسطه
 9 نذا کورک ای بندم بی تحقیق مغفرت
 10 قیلده من سننک کناه لار نینک و یقو
 11 دوم ایتنک فی صالح لار نینک و قتر یود یگا
 12 سوره فاتحه نینک ثواب نینک
 13 اشتری نینک بیایند او هب ابن منیر رحمة
 الله

1 اللہ علیہ ایدیلار کہ بہرہ ابرم کرے
 2 کنیز کہ ساقب الدی اول کنیز دانہ
 3 دین بولفای نہ اسلام بولفای ونہ
 4 قران نیک کلاریدین بلکای اول
 5 کنیزک خواجہ نیک اویدا قوندی ایرتہ
 6 بس خواجہ نیک الدیفہ کلیت ایدیکہ اسلام
 7 علیک یا خواجہ منکافا تحتہ اللکتاب فی
 8 اور کاشیکل بس بستیحق اول فاجح
 9 قران نیک اناکی دور وقتیکہ اور کات
 10 سانک سن منکافا فاجح فی تحقیق خلاص
 11 تا فورمز دوزخ دین وداصل بولورمز
 12 بہشت کا دیدی خواجہ کنیزک دین بو
 13 بسوزہ انکلاب تعجب قہ والدی ایدی

1 ای کنتزک اخنام متر کے یا خوا رہی و یا عربی
 2 ہسچ تیل ز پیلما س ایرد نیک بو فصلت لک
 3 بسوز فرقا ییدین اور کاندینک دیدی کنتزک
 4 ایدی ای خولم کے او یقود اعراضات
 5 قیامت خ کوردوم صراط باریکہ دوزخ
 6 اوز اسید تار تیغ البقی خلائیق لار ارا
 7 طردین اوت کوخ کویاک خزان یقوا
 8 غ دریک دوزخو تو کولد تلار موسی علیہ
 9 سلام صراط قدم قویوب لمدلار
 10 تو لا خلائیق لار اولار غمراہ موسی علیہ
 11 سلام خلائیق لار غریبا قید من شزلار
 12 نے جہود نینک دین غ کر نینک لار دین اب
 13 ایردین ایمدی سزلار دین من بینار دین
 صراط دین

1 حراط دین او توب کتخ لار خلاقی لار
 2 بیه لاری دوزخ قه کتخ لار اندین کین
 3 حضرت عیسی علیه اسلام کرده علم بر
 4 کلدیلار وقتیکه عیسی علیه سلام حراط قه قام
 5 قوی دیلار حضرت عیسی علیه اسلام ایدیلار
 6 ای بد بخت گراه لار من قحان ایدیم ک
 7 سیز لار نتر سا دنیغ کرینک لار دین و
 8 قحان ایدیم ک من خداینگ او غلج دینک
 9 لار دین من سز لار دین بیزار تنیب
 10 حراط دین او توب کتخ لار بیه منافیق
 11 لار دوزخ قه یقیدیلار اندین کین
 12 حضرت محی ابن عبد اللہ سید المرسلین
 13 و خاتم النبیین صلا اللہ علیہ وسلم کلدی

- 1 والار مبارک یوزلاری تونون آیدیک
 - 2 مینک مرانه روشن و تاج کرامت باشلا
 - 3 رید او خلعت شفاعت او جالارید ابرا
 - 4 نید علیه سلام او نذ قول لارید ا میکانید
 - 5 علیه سلام جب قول لارید یوز مینک
 - 6 لی بهت امت لارید همراهه خواجه علیه سلام
 - 7 صراط قدیم قویدیلار اول وقت د ابرا
 - 8 ط نینک او ترا سید مبارک یوز لارید سینی امت
 - 9 لاریک قلب ایدیلار ک من سز لارید خدای
 - 10 تقاضایمان کاتوروند لارید دیب ایردیم
 - 11 سز لارید مینک سبب لقمه تصدیق قیلنک لارید
 - 12 دیب ایردیم سز لارید مینک بو نصیحه فر عقیده
 - 13 اخلاص بره قبول قیلدینک لارید ایلدی سز
- لله

1 لار و لاتخا فو و لاتچز نو د بشتز باجنه
 2 الهی کنتم تو عدون مضمون بر بهشت
 3 کا داخید بولونک لار دیب هر طر دین او تو ب
 4 کچه لار اول وقت دامنادی بهشت نینک
 5 اشکینی اجنک لار دیب ندا قیلدی اخیلار خواب
 6 علیه سلام امت لاری بر بهشت ک کردیلار
 7 من یا الفوزینه اون طاقون قالدی رضوان
 8 غایدیکه اول خاتون لار غنا چخه نه او
 9 قوخیل دیکیل اکر او قوسه لار او لار نینک
 10 جمیع نه بهشت کا کیر کوزور اکر او قویا یا پسا
 11 لار دوزخه کیر کوزور دیب رضوان بوفا
 12 تون لار نه ال محمد نه بلور نوسر لار دیب بود
 13 دیلار بلور میر دیب جواب بردی اول خاتون

1 ایچیز او قودیلار بولار فی رضوان بهشت
 2 کور دی من فاتحه فی بلجا کایم دین غم اندوه
 3 دا ایرویم ک او یونانیم ای ضواجر منکار
 4 اور کاتکیل هر کیم توشه فی یلب انیک جای
 5 بهشت واققر ایکان وباللله التوفیق
 6 فاتحه نیک خاصیت و اشارت
 7 لاری نیک بیاندا بلکیل ک سوره فاتحه دا
 8 یته حرف یوق دور یوق شور یعنی و یلب
 9 جنم یوق یوق خوف یعنی قورق ملاق
 10 یوق یوق یعنی زقوم یوق یوق یعنی
 11 شقاوت یوق یوق یعنی قرانکف لوق
 12 ظلمات یوق یوق یعنی فراق جد المیق
 13 یوق یوق یعنی جبر یوق هر کیم بونوره
 فاتحه فی